

УДК 330

DOI: 10.31891/2307-5740-2022-302-1-5

ЧЕРЕП О. Г.

<https://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

e-mail: cherep2508@gmail.com

КУРДУПА В. С.

Запорізький національний університет

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Конкурентоспроможність це один із основних показників розвитку держави. Проблема низького рівня конкурентоспроможності України є досить актуальною. Вона характеризується низьким рівнем життя громадян, соціально-політичною атмосферою у країні, станом та рівнем розвитку фінансової системи та ефективністю виробництва. У статті досліджено сучасний рівень конкурентоспроможності країни та рівень якості життя населення, сформована сутність даного поняття та визначені основні його кількісні характеристики, проаналізовано потенціал України на майбутнє. Це дослідження аналізує головні властивості української економіки та її місце на тлі міжнародної економіки на основі світового рейтингу конкурентоспроможності. Розглянуто головні індекси, а саме: індекс легкості ведення бізнесу (*Ease of doing business Index*), індекс розвитку людського потенціалу (*The Human Development Index*) та інвестиційну привабливість. Та запропоновано шляхи підвищення конкурентних позицій України та міжнародній арені.

Ключові слова: конкурентоспроможність, рівень життя, індекс розвитку людського потенціалу, індекс легкості ведення бізнесу, інвестиційна привабливість, інвестиції, потенціал.

OLEKSANDR CHEREP, VALERIYA KURDUPA

Zaporizhzhya National University

ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE AND THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION

International competition is a multifaceted market economic category that reflects the struggle of civilizations, regions, countries, global complexes and specialized industries, global and multinational companies, financial institutions and other actors in the global space for competitive advantage.

The concept of international competitiveness is often used in the analysis of macroeconomic indicators of countries. It allows you to compare for the country and its trading partners, a number of significant economic characteristics that can help explain international trends in international trade. This concept includes, first of all, qualitative factors or factors that cannot be quantified.

The high level of national competition determines the growing opportunities to attract investment to the country, technology transfer, expand market presence and sign new trade contracts for any country. Conversely, low ratings and feedback are indicators of underestimation by governments and the need to stimulate the improvement of the national environment. This can push companies to fight for markets.

It is impossible to overcome the coverage of the problem without a detailed study of the concept of competitiveness and assessment of the main factors of the indicator.

Competitiveness is one of the main indicators of state development. The problem of Ukraine's low level of competitiveness is quite relevant. It is characterized by low living standards, socio-political atmosphere in the country, the state and level of development of the financial system and production efficiency. The article examines the current level of competitiveness of the country and the quality of life of the population, formed the essence of this concept and identified its main quantitative characteristics, analyzed the potential of Ukraine for the future. This study analyzes the main features of the Ukrainian economy and its place against the background of the international economy on the basis of the world competitiveness rating. The main indices are considered, namely: the *Ease of doing business index*, the *index of economic freedom in the country (Index of Economic Freedom)* and *The Human Development Index* and the *Investment Privatization*. However, ways to increase Ukraine's competitive position in the international arena are proposed.

Key words: competitiveness, standard of living, index of economic freedom, index of ease of doing business, index of global competitiveness, potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Міжнародна конкуренція - багатогранна ринкова економічна категорія, що відображає боротьбу цивілізацій, регіонів, країн, глобальних комплексів та спеціалізованих галузей, глобальних та транснаціональних компаній, фінансових інститутів та інших суб'єктів глобального простору за конкурентні переваги.

Концепція міжнародної конкурентоспроможності часто використовується під час аналізу макроекономічних показників країн. Вона дозволяє порівняти для країни та її торгових партнерів, ряд істотних економічних характеристик, які можуть допомогти пояснити міжнародні тенденції у міжнародній торгівлі. Це поняття включає, насамперед, якісні фактори або фактори які не піддаються кількісній оцінці.

Високий рівень національної конкуренції визначає зростаючі можливості для залучення інвестицій у країну, передачі технологій, розширення присутності на ринку та підписання нових торгових контрактів для будь-якої країни. І навпаки, низькі рейтинги та відгуки служать індикаторами недооцінки з боку урядів

певних країн та необхідності стимулювання покращення національного середовища. Це може підштовхнути компанії до боротьби за ринки.

Подолати висвітлені проблеми неможливо без детального дослідження поняття конкурентоспроможності та оцінки основних факторів показника.

Аналіз останніх джерел дослідження і публікацій

Серед зарубіжних вчених, які займалися формулюванням поняття «конкурентоспроможність», аналізували основні чинники, які впливають на показник, вивчали міжнародне конкурентне середовище, забезпечили конкурентоспроможність окремих країн слід виокремити таких видатних людей: Р.Кантера, П.Катцентшейна, С.Ліндера, Дж.Міля, Р.Нельсона, М.Познера, Г.Грубера, Д.Рікардо, Дж.Робінсона, П.Самуельсона, А.Смітта, Й.Шумпетера, Ф.Хайєка.

Висвітлені питання привертають увагу багатьох науковців та практиків, а велика кількість досліджень показує на актуальність даної теми.

Формулювання цілей статті

Дослідити сучасний рівень конкурентоспроможності України та рівень якості життя громадян, сформулювати сутність даного поняття та визначити основні кількісні характеристики. Оцінити індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс економічної свободи та індекс легкості ведення бізнесу в країні. На кінець визначити потенціал підвищення показника у майбутньому.

Виклад основного матеріалу

Конкурентоспроможність є однією з основних категорій, що широко використовується в теорії та практиці економічних наук, багатоаспектним поняттям, що в перекладі з латинської мови означає суперництво, боротьба за досягнення найкращих результатів [1, с. 28].

Економіст Георгій Куліков вважав, що існує реальна і номінальна конкурентоспроможність. Реальна конкурентоспроможність вимагає відкритості ринків, якості та інновації продуктів та послуг в країні походження та постійне зростання рівня життя її громадян. Тому реальний ступінь конкурентоспроможності - це можливість національної промисловості мати вільний ринок товарів та послуг, що відповідають вимогам як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. В свою чергу номінальна

конкурентоспроможність може бути досягнута певною державною політикою, створенням макроекономічних умов для вітчизняних виробників у вигляді прямих державних субсидій та стримування заробітної плати [2].

Таблиця 1

Трактування категорії конкурентоспроможність різними авторами

Автор	Визначення
Я. Базилук	Конкурентоспроможність країни є сукупністю притаманних конкретній національній економіці факторів, здатних забезпечити пропозицію товарів і послуг, виготовлених за умов застосування новітніх технологій, вільного і справедливого ринку та зростаючих доходів населення, що є прийнятним для міжнародної торгівлі за співвідношенням ціна – якість [10].
М. Портер, Д. Сакс, А. Варнер	Конкурентоспроможність – це здатність країни підтримувати високі показники зростання та зайнятості протягом тривалого проміжку часу [11].
М. Кизим	Конкурентоспроможність національної економіки є атрибутом господарської системи, що базується на світовому розподілі праці та міжнародному товарному обміні, ... розвивається у внутрішньому середовищі країни в результаті конкурентного змагання, ... відповідальність за рівень конкурентоспроможності національної економіки несе держава, якій належить провідна роль у визначенні важелів економічної політики, дотриманні зобов'язань перед світовими організаціями та країнами партнерами в застосуванні корегувальних механізмів, здатних нейтралізувати негативні фактори внутрішнього та зовнішнього походження і не допустити погіршення соціально-економічних параметрів розвитку країни [12].
О. Швиданенко	Конкурентоспроможність як єдиний гомогенний термін не існує, проте має місце система двох пов'язаних, але самостійних видів конкурентоспроможності – споживчої та виробничої, які у своєму поєднанні (але системному, а не механічному) формують поняття глобальної конкурентоспроможності. Під споживчою конкурентоспроможністю варто розуміти спроможність середовища (країни, регіону, міста тощо) забезпечити населенню, яке споживає на відповідній території, рівень споживання, достатній для того, щоб бути привабливим для нього за умов глобальної пропозиції [13].

Таблиця створена автором на основі джерела [10-13]

Конкурентоспроможність – складне багатовимірне поняття. Причиною множинності визначень національної конкурентоспроможності є складність терміну, його складовий характер, а також системне поняття категорії як такої. Вона відображає сприятливе становище національної економіки, головним чином у сфері міжнародної торгівлі, і одночасно її здатність зміцнювати цю позицію. Серед найважливіших і авторитетних є дослідження, що проводяться швейцарськими інститутами — Всесвітнім економічним

форумом (World Economic Forum) і Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (International Institute for Management Development), які щорічно публікують доповіді про конкурентоспроможність країн і відповідні рейтинги.

Одним із десяти міжнародних індексів є Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), на основі якого розраховується конкурентоспроможність країн. На наступній ітерації країни ранжуються у певній послідовності. Зазначимо, що GCI був розроблений вченими Всесвітнього економічного форуму (WEF) [3]. Індекс розраховується за 130 змінними, з яких в свою чергу формується 12 основних показників. Згідно результатам досліджень ССІ Україна у 2018 році займала 83 місце, а у 2019 втратила дві позиції і опустилася на 85, коли лідерські позиції остання три роки залишаються за Сінгапуром, США та Гонконгом.

Україна займає 74 місце в рейтингу «Індекс розвитку людського потенціалу» за 2019 рік, розташовуючись поруч з Мексикою (74) та Перу (79) і Таїланд (79). Люди в країні часто доживають до сімдесяти років, але гендерний розрив у тривалості життя дуже великий. Українські жінки в середньому доживають до 77 років, тоді як чоловіки – до 67 років. Цей дев'ятирічний розрив у тривалості життя між статями майже вдвічі перевищує п'ятирічний розрив, який спостерігається в більшості західних країн. Лікарі пояснюють це зловживанням чоловіками утрічі більше алкоголю, ніж жінками, і палінням вчетверо частіше.

Шістдесят три відсотки всіх смертей викликані серцево-судинними захворюваннями, за якими йдуть смерті від раку - 15 відсотків та хронічні респіраторні захворювання - третя за величиною проблема, що викликає 2 відсотки смертей [4]. Покращився доступ до ліків та первинної медичної допомоги. У 2017 році Management Sciences for Health допомогла реалізувати державну програму відшкодування витрат, знизивши ціни на 157 брендів, які лікують серцево-судинні захворювання, астму, діабет та інші серйозні стани. З цієї кількості 23 бренди доступні практично безкоштовно.

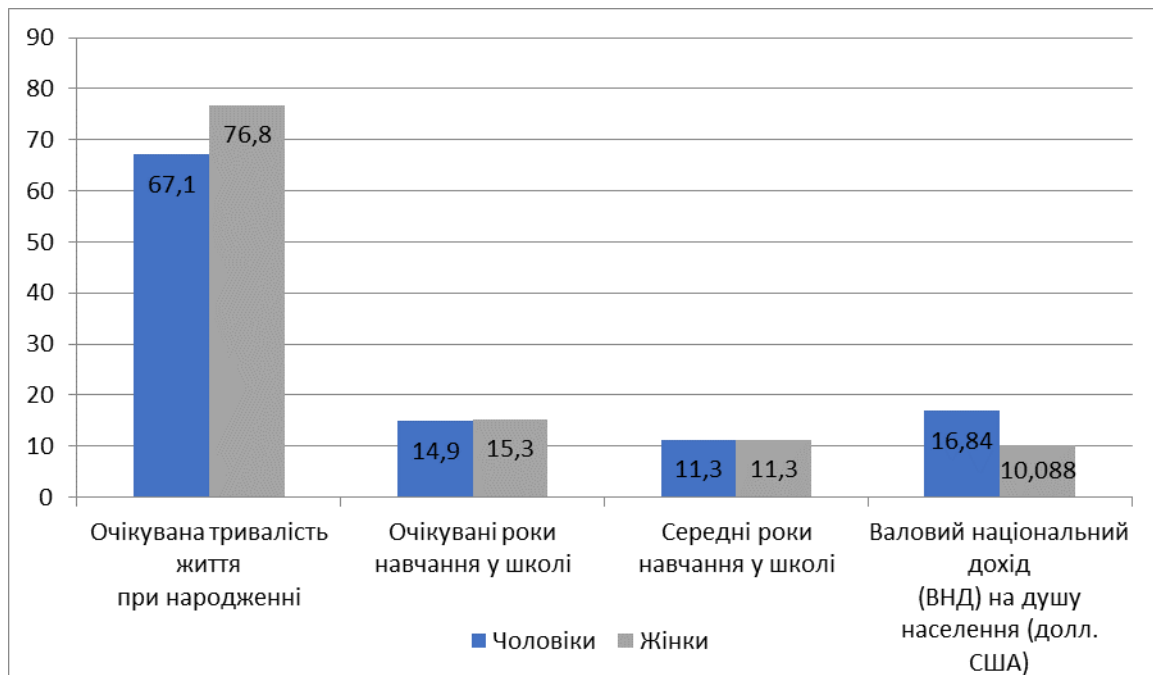

Рис. 1. Складові індексу розвитку людського потенціалу 2019 рік

Створено автором на основі джерела [5]

Україна належить до найбільш освічених суспільств у світі: валовий коефіцієнт охоплення вищою освітою (СКО) становить 83%. Загалом останніми роками конкурентоспроможність системи освіти України на міжнародному рівні знизилася. Якщо у рейтингу національних систем вищої освіти, складеному у 2012 році мережею дослідницьких університетів Universitas 21, країна посідала 25-е місце, то у 2019 році вона опустилася на 38-ю позицію у тому самому рейтингу, пов'язано це з тим, що в українських школах часто немає належних приміщень, сучасного обладнання чи якісних підручників.

Одним із головних складових аналізу конкурентоспроможності країни є індекс інвестиційної привабливості, який формується на оцінці обсягів прямих і портфельних інвестицій в країну. Міжнародні інвестори розглядають Україну у якості потенційного партнера та готові до співпраці. Державні підприємства потребують інвестицій для розвитку, що забезпечить нам вихід до світового ринку в умовах жорсткої конкуренції. Обсяг існуючих інвестицій є недостатнім, саме тому економіка країни розвивається досить повільно.

Незважаючи на те, що країна піднялася на сім позицій у звіті Світового банку "Ведення бізнесу 2020" - на 64-е місце з 71-го, Україна постраждала під час пандемії COVID-19, що негативно позначилося на

припливі прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Однак така тенденція спостерігається в усіх країнах з перехідною економікою.

Згідно зі звітом "Монітор інвестиційних тенденцій" Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), потоки ПІІ в країни з перехідною економікою - включно з Україною - різко впали протягом 2020 року, скоротившись на 77%, до приблизно \$ 13 млрд. доларів.

На такі рішення впливають кілька факторів. Великі міжнародні інвестори шукають можливості в країнах з високими темпами економічного зростання, стабільними політичними умовами, сприятливою податковою системою, стабільною валютою, що функціонують ринками капіталу, низьким рівнем бюрократії, стабільним регулятивним кліматом, сприятливими торговими угодами і нормально функціонуючим верховенством закону. Саме ці фактори приваблюють величезні обсяги міжнародних інвестицій в розвинені економіки Північної Америки та Європи.

Основними секторами, що привертали ПІІ в Україну в 2020-2021 році, були фінанси, інформаційно-комунікаційні технології, гірничодобувна промисловість, нерухомість, електроенергетика і газ, згідно з доповіддю ЮНКТАД "Доповідь про світові інвестиції 2020". Однак, за оцінками авторів доповіді, близько третини ПІІ в Україну в 2020 році припало на "ground-tripping", коли капітал надходить з офшорних центрів, але інвестор є резидентом України [7].

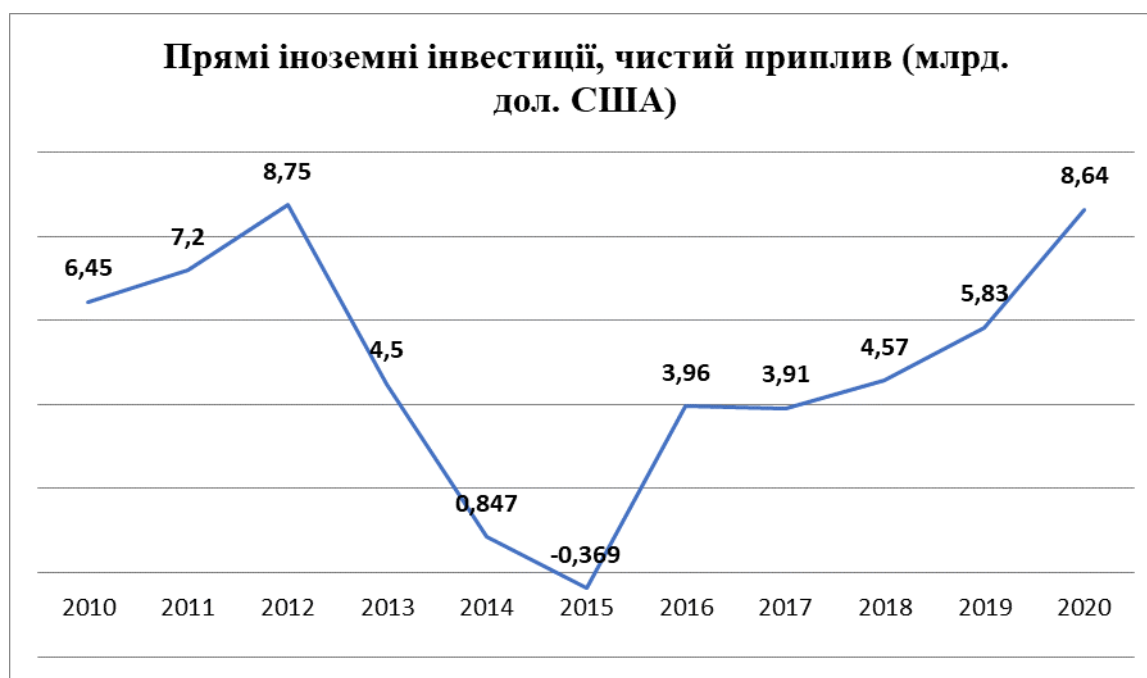

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (млрд дол. США)

Сформовано автором на основі джерела [6].

Інвестиційний потенціал країни зумовлений її великим споживчим ринком, високоосвіченою і конкурентоспроможною за ціною робочою силою, а також природними ресурсами. Крім того, в 2016 році в країні було створено офіційне агентство із залучення інвестицій під назвою "УкраїнаІнвест".

За даними "УкраїнаІнвест", в період з 2016 по 2020 роки в країні було побудовано більше 100 виробничих підприємств [14], включаючи завод з переробки насіння німецької компанії Bayer, зерновий термінал американської компанії Cargill вартістю 150 млн. доларів США та інші транснаціональні компанії, такі як Ікеа, Н&М і Decathlon.

З метою порівняння сприятливості бізнес-середовища у різних країнах світу, щороку Світовим банком складається Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index), який базується на вивченні та квантифікації національних законів, правил та постанов щодо ведення підприємницької діяльності.

В оцінці легкості ведення бізнесу Doing Business-2020 Україна зайняла 64 місце серед 190 країн світу, піднявшись з 71 місця у 2019 році, тим самим увійшовши в сотню рейтингу Всесвітнього банку (перші місця продовжують триматися за Новою Зеландією та Сінгапуром).

Аналізуючи гістограму, легко помітити за якими показниками Україна знизилася свої позиції, а саме: забезпечення виконання контрактів з 57 на 82 місце у світі, міжнародна торгівля знизилася з 78 на 119 місце, захист інвесторів з 72 на 81, закриття підприємств з 145 на 149 місце в світі.

Але покращила свої позиції за такими показниками: сплата податків з 54 на 43 місце, кредитування – з 32 на 29 місце, підключення до системи енергопостачання – з 135 позиції на 128, реєстрація підприємства з 56 до 52 місце.

В Україні оптимізували процес отримання дозволів на будівництво, скасувавши вимогу про наймання зовнішнього інспектора та впровадивши систему онлайн-повідомлень, також зробили дозвіл на будівництво менш витратним, знизивши розмір внеску до Київської міської ради.

Спрощено отримання електроенергії, оптимізувавши видачу технічних умов та впровадивши географічну інформаційну систему. Україна також підвищила надійність енергопостачання, запровадивши механізм компенсації вимкнень. Спрощена процедура реєстрації власності, підвищена прозорість системи управління земельними ресурсами. Україна покращила доступ до кредитної інформації шляхом створення нового публічного кредитного реєстру у Національному банку України. Посилено захист міноритарних інвесторів, вимагаючи більшого розкриття інформації про угоди із зацікавленими сторонами. Скорочено час на імпортування шляхом спрощення вимог щодо сертифікації відповідності вимог.

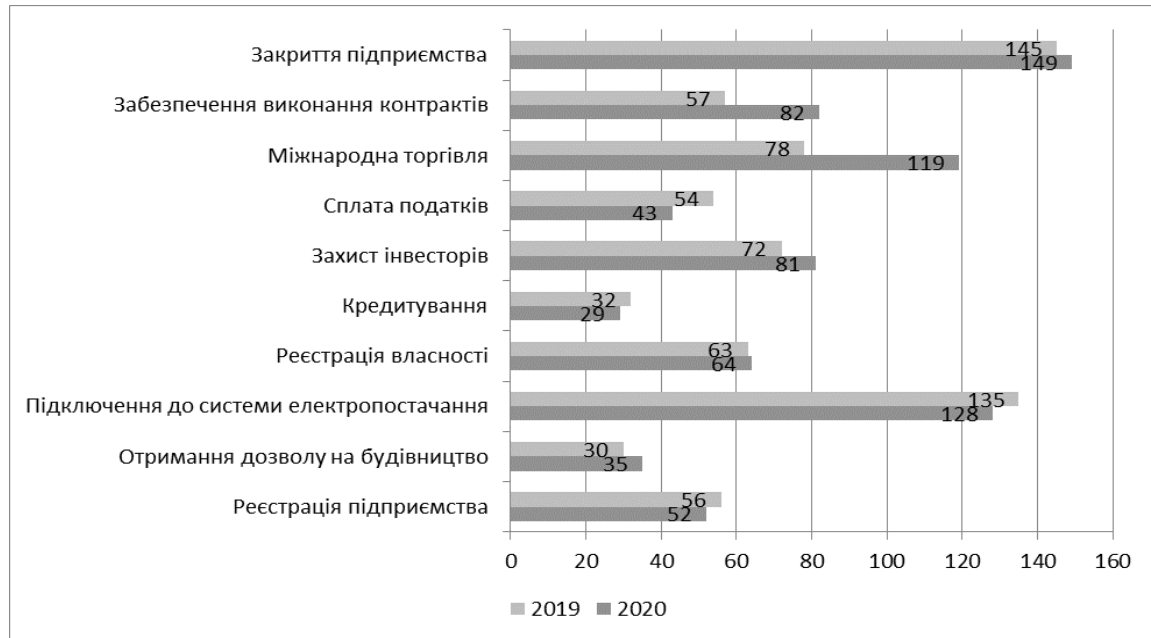

Рис. 3. Індекс легкості ведення бізнесу в Україні за 2019-2020 роки

Рисунок створений автором на основі джерел [8; 9]

Для переходу вітчизняної економіки на якісно новий рівень розвитку та підвищення міжнародної конкурентоспроможності необхідно розробити стабільну та дієву систему державного управління, спрямовану на стимулювання інноваційного розвитку шляхом підтримки наукоємних галузей, формування попиту на інтелектуальну продукцію, а також покращення законодавчої бази захисту інтелектуальної власності, впровадження прогресивних нововведень. Необхідне створення прозорих судів та регулювання рівня корупції, запровадження антикорупційного суду та регулярними перевірками на доброчесність публічних службовців, тому що саме високий рівень корупції «відганяє» від нас потенційних інвесторів у державну економіку. Високий рівень технологічної готовності міг би стати підґрунтям для підвищення конкурентоспроможності українських компаній на світових товарних ринках, а впровадження передових інформаційно-комунікаційних технологій дозволить відчутно підвищити продуктивність діяльності урядових структур та значно підвищити оцінку країни в рейтингах ефективності роботи державних інституцій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, стратегічними пріоритетами України на 2022 рік, які закликані підвищити конкурентоспроможність країни, стали реформи у сфері регуляції та підтримки підприємництва, захисту прав власності та конкурентного середовища, а саме скорочення впливу державного сектора на економіку. В Україні налічується близько 3500 компаній, що належать державі, більшість з яких є збитковими - від машинобудування до готелів. Перший раунд реформ корпоративного управління було успішно реалізовано у державних банках. Іншим завданням є зміцнення верховенства закону. За останні роки в країні були створені нові інститути боротьби з корупцією, які взяли на себе зобов'язання щодо захисту. Необхідно дати їм можливість функціонувати професійно та незалежно. Крім того, їх має підтримувати судова система, яка відрізняється чесністю та прозорістю.

Для вирішення демографічної ситуації в державі необхідно спрямувати соціально-економічну політику на розв'язання найгостріших проблем: стимулювання народжуваності, підвищення медичного обслуговування, посилення охорони та оплати праці, поліпшення побутових умов і впровадження здорового способу життя, створення широкої мережі державних та недержавних служб соціальної допомоги.

Література

1. Арнаут І.П. Дослідження підходів щодо дефініції конкурентоспроможності / І.П. Арнаут // Інноваційна економіка. – 2012. – № 3. – С. 111-114.
2. Куліков Г. (2000). Японський менеджмент і теорія міжнародної конкурентоспроможності. Москва: Економіка
3. Дідух Н. Глобальні індекси конкурентоспроможності національних економік / Н. Дідух // Економічний аналіз. – 2012. – № 10 – 16 квітня. – С. 133-136.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики / Демографічна та соціальна статистика. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 02.02.2022)
5. UNDP / Human Development Report 2020. URL: <https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> (дата звернення 03.01.2022)
6. The World Bank. Foreign direct investment, net inflows. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> (дата звертання 01.01.2022)
7. Investment Monitor. FDI in Ukraine. URL: <https://investmentmonitor.ai> (дата звертання 03.01.2022)
8. A World Bank Group Flagship Report/ Doing Business 2019/ URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (дата звернення 03.01.2022)
9. A World Bank Group Flagship Report/ Doing Business 2020. URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2020-report_web-version.pdf (дата звернення 03.01.2022)
10. Конкурентоспроможність української економіки / [Кваснюк Б.Є., Кіреєв С.І., Болховітінова О.Ю. та ін.]; за ред. Б.Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2006. – 96 с.
11. Executive Summary; Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in The Global Competitiveness Report 2000 (Oxford University Press, 2000). URL: http://cid.harvard.edu/archive/res/gcr_2000_overview.pdf.
12. Кизим М.О. Формування державної цільової програми підвищення конкурентоспроможності регіонів України : монографія / М.О. Кизим, Є.М. Крячко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 292 с.
13. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / О.А. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2007. – 312 с.
14. Офіційний сайт Ukraineinvest. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk> (дата звернення 04.01.2022)
15. Гарафонов О. І., Кравчик Ю. В., Янковий Р. В., Ященко І. В. Інституційні механізми реалізації та контролю державної політики зміцнення економічної безпеки України. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. – 2021. № 3. С. 220-224

References

1. Arnat I.P. Doslidzhennia pidkhodiv shchodo definitsii konkurentospromozhnosti / I.P. Arnat // Innovatsiina ekonomika. – 2012. – № 3. – С. 111-114.
2. Kulikov, H. (2000), Yaponskyi menedzhment i teoriiia mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti. Moskva: Ekonomika
3. Didukh N. Hlobalni indeksy konkurentospromozhnosti natsionalnykh ekonomik / N. Didukh // Ekonomichniy analiz. – 2012 – № 10 – 16 kvitnia. – S 133-136.
4. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky / Demohrafychna ta sotsialna statystyka. - URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia 02.02.2022)
5. UNDP / Human Development Report 2020 . URL: <https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> (data zvernennia 03.01.2022)
6. The World Bank. Foreign direct investment, net inflows. – URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> (data zvertannia 01.01.2022)
7. Investment Monitor. FDI in Ukraine. – URL: <https://investmentmonitor.ai> (data zvertannia 03.01.2022)
8. A World Bank Group Flagship Report/ Doing Business 2019/ URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (data zvernennia 03.01.2022)
9. A World Bank Group Flagship Report/ Doing Business 2020/ URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2020-report_web-version.pdf (data zvernennia 03.01.2022)
10. Konkurentospromozhnist ukrainskoi ekonomiky / [Kvasniuk B.Ie., Kirieiev S.I., Bolkhovitinova O.Iu. ta in.] ; za red. B.Ie. Kvasniuka. – K. : In-t ekon. ta prohnozuv., 2006. – 96 c.
11. Executive Summary; Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in The Global Competitiveness Report 2000 (Oxford University Press, 2000). URL: http://cid.harvard.edu/archive/res/gcr_2000_overview.pdf.
12. Kyzym M.O. Formuvannia derzhavnoi tsilovoi prohramy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy : monohrafiia / M.O. Kyzym, Ye.M. Kriachko. – Kh. : VD «ІNZhEK», 2010. – 292 s.
13. Shvydanenko O.A. Hlobalna konkurentospromozhnist: teoretychni ta prykladni aspekty : monohrafiia / O.A. Shvydanenko. – K. : KNEU, 2007. – 312 s.
14. Ofitsiinyi sait Ukraineinvest. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk> (data zvernennia 04.01.2022)
15. Garafonova O. I., Kravchik Yu. V., Yankovyi R. V., Yashchenko I. V. Instytutyni mekhanizmy realizatsii ta kontroliu derzhavnoi polityky zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Herald of Khmelnytskyi National University. Ekonomichni nauky. – 2021. №3. S. 220-224

Надійшла / Paper received : 04.01.2022

Надрукована / Printed : 31.01.2022